12.00.01 - Davlat va huquq nazariyasi va tarixi. Huquqiy ta'limotlar tarixi
UDK:
ORCID: 0009-0004-9845-850X

DAVLATNING TA'LIM SOHASIDAGI HUQUQIY SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHNING NAZARIY-HUQUQIY MASALALARI

Xaydarova Marjona Olim qizi
Toshkent davlat transport universiteti
"Xalqaro ommaviy huquq" kafedrasi o'qituvchi assistenti
marjonkhaydarova3004@gmail.com
Tel: +9998908159939

Annotatsiya. Ushbu tezisda davlatning ta'lim sohasidagi huquqiy siyosatini amalga oshirishning nazariy-huquqiy muammolari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi ta'lim huquqi, davlat siyosati va ijro mexanizmlarining o'zaro bog'liqligini aniqlashdir. Metodologiya sifatida normativ-huquqiy tahlil, qiyosiy-huquqiy yondashuv va doktrinal sharhlash qo'llanadi. Ilmiy yangilik sifatida huquqiy siyosatni "maqsad–norma–institut–amaliyot" zanjiri orqali baholash mezonlari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim huquqi, huquqiy siyosat, normativ-huquqiy mexanizm, davlat boshqaruvi, kafolatlar, institutsional islohot, monitoring.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПРАВОВОЙ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Хайдарова Маржона Олим кызы
Ташкентский государственный транспортный университет
Ассистент преподавателя кафедры "Международное публичное право"

Аннотация. В тезисе анализируются теоретико-правовые проблемы реализации государственной правовой политики в сфере образования. Цель исследования состоит в выявлении взаимосвязи между образовательным правом, государственной политикой и механизмами исполнения. Методологию составляют нормативно-правовой анализ, сравнительно-правовой подход и доктринальная интерпретация. Научная новизна выражена в предложении критериев оценки правовой политики через цепочку "цель–норма–институт–практика".

Ключевые слова: образовательное право, правовая политика, нормативно-правовой механизм, государственное управление, гарантии, институциональная реформа, мониторинг.

THEORETICAL AND LEGAL ISSUES REGARDING THE IMPLEMENTATION OF THE STATE'S LEGAL POLICY IN THE SPHERE OF EDUCATION

Khaydarova Marjona Olim qizi,

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Tashkent State Transport University
Assistant Lecturer, Department of International Public Law

Abstract. This thesis examines theoretical and legal issues in implementing the state's legal policy in education. The aim is to reveal the interaction between education law, state policy objectives, and enforcement mechanisms. The methodology combines normative legal analysis, comparative legal approach, and doctrinal interpretation. Scientific novelty lies in proposing evaluative criteria for legal policy through a "goal–norm–institution–practice" chain, enabling more consistent legal design and implementation monitoring.

Keywords: education law, legal policy, regulatory mechanism, public administration, legal guarantees, institutional reform, policy monitoring.

Ta'lim sohasidagi huquqiy siyosat davlatning ijtimoiy rivojlanish maqsadlarini huquq normalari va institutlari orqali ro'yobga chiqarishga qaratilgan tizimli faoliyat sifatida ta'riflanadi. Uning mexanizmi avvalo strategik maqsadni belgilash, keyin uni normativ tartibga solish, so'ng institutlar va protseduralar orqali ijro etish hamda natijani monitoring qilish bosqichlaridan iborat bo'ladi. Masalan, umumiy o'rta ta'limda sifatni oshirish maqsadi o'quv rejalari, baholash standartlari va attestatsiya tartiblarida mustahkamlanib, keyinchalik vakolatli organlar hamda ta'lim muassasalari faoliyati orqali amaliy natijaga aylantiriladi. Huquqshunoslik va boshqaruv nazariyasida bunday ko'p bosqichli yondashuv samaradorlikni oshirishi qayd etiladi, chunki normaning o'zi ijroni kafolatlamaydi, ijro institutlari ham zarur bo'ladi; amaliyotda ta'lim tizimlarida turli darajadagi muvofiqlik muammolari uchrashi xalqaro tadqiqotlarda ko'p kuzatiladi [6]. Ilmiy izoh sifatida huquqiy siyosatni "maqsad–norma–institut–amaliyot" zanjiri orqali ko'rish davlatning ta'limga doir qarorlarini faqat deklarativ hujjatlar emas, balki ijro intizomi va javobgarlik mexanizmlari bilan bog'lash imkonini beradi [5]. Ta'lim sohasidagi huquqiy siyosatning nazariy-huquqiy asoslari "ta'lim huquqi"ning predmeti va metodi bilan uzviy bog'liq bo'lib, u shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining muvozanatini huquqiy vositalar orqali ta'minlashga qaratiladi. Mexanizm sifatida bu muvozanat konstitutsiyaviy huquqlar, sohaviy qonunlar, idoraviy normativ hujjatlar va sud-amaliyotining o'zaro uyg'unlashuvi orqali yuzaga chiqadi. Misol tariqasida, ta'lim olish huquqi nafaqat e'lon qilinadi, balki qabul qilish, moliyalashtirish, akademik halollikni ta'minlash, sifat nazorati hamda nizolarni ko'rib chiqish tartiblari bilan "ishlaydigan" huquqqa aylantiriladi. Raqam va statistika sifatida, ta'lim siyosatini baholashda odatda qamrov, resurs taqsimoti, o'qituvchi yuklamasi, bitiruvchilar natijalari kabi ko'rsatkichlar qo'llanadi; amaliyotda davlatlar YAIMning sezilarli ulushini ta'limga yo'naltirishi va bu ulushni huquqiy kafolatlar bilan mustahkamlashi kuzatiladi [6]. Ilmiy jihatdan, ta'lim huquqining predmeti kengayib borayotgan sharoitda normativ tartibga solishning qatlamli tizimi zarur bo'ladi, chunki ta'lim munosabatlari ommaviy-huquqiy va xususiy-huquqiy elementlarni birlashtiradi, bu esa doktrinal yondashuvlarda ham qayd etiladi [2; 5].

Davlatning ta'lim sohasidagi huquqiy siyosatini amalga oshirishda normativ-huquqiy mexanizm markaziy o'rin tutadi va u huquqiy normalarning yaratilishi, tatbiqi hamda ijro etilishi zanjirini anglatadi. Mexanizmning ishlash tartibi qonun ijodkorligi sifatini oshirish, huquqni qo'llash amaliyotini birxillashtirish, shuningdek nazorat va javobgarlik choralarini aniqlashtirish orqali namoyon bo'ladi. Masalan, ta'lim standartlari belgilangan taqdirda ham ularni bajarish uchun litsenziyalash, akkreditatsiya, attestatsiya va audit institutlari uyg'un ishlamasa, standart normativ hujjat darajasida qolib ketadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Raqamiy dalil sifatida, ta'lim sifatini baholashda akkreditatsiya natijalari, muvofiqlik tekshiruvlari soni va aniqlangan kamchiliklar ulushi kabi ko'rsatkichlar qo'llanadi; ko'plab tizimlarda tashqi baholash natijalari bilan ichki sifat kafolati tizimlari o'rtasida sezilarli tafovutlar aniqlanadi [6]. Ilmiy izoh shundan iboratki, normativ-huquqiy mexanizm "formal qonuniylik"ni "amaliy qonuniylik"ka aylantiradi, buning uchun norma dizayni, ijrochi institutlar salohiyati va protsessual kafolatlar bir butun tizim sifatida ko'rilishi kerak [1].

Ta'lim sohasida huquqiy siyosatning muhim nazariy masalalaridan biri davlat boshqaruvi subyektlari vakolatlarining aniq chegaralanishi va ularning o'zaro hamkorlik modelidir. Bu masala ta'rif nuqtayi nazaridan vertikal (markaz–hudud–muassasa) va gorizontal (vazirliklararo, jamoatchilik ishtiroki) boshqaruv munosabatlari doirasida ko'riladi. Mexanizm sifatida vakolatlarni taqsimlash normativ hujjatlarda funksiya, protsedura va javobgarlikni biriktirish orqali amalga oshiriladi, natijada qaror qabul qilish tezligi va hisobdorlik darajasi o'zgaradi. Misol sifatida, o'quv dasturlarini yangilashda markaziy organ metodik talablarni belgilab, hududiy bo'linmalar resurs taqsimotini muvofiqlashtirib, ta'lim muassasasi esa o'quv jarayonini tashkillashtirishi mumkin, biroq bu zanjirda bir bo'g'inning vakolati noaniq bo'lsa, mas'uliyat tarqab ketadi. Raqamiy ko'rsatkich tarzida, boshqaruv samaradorligi odatda ma'muriy xarajatlar ulushi, qarorlar ijrosining o'z vaqtida bajarilishi va shikoyatlar soni kabi indikatorlar orqali o'lchanadi; xalqaro tadqiqotlarda hisobdorlik tizimlari kuchli bo'lgan joylarda ijro intizomi yuqoriroq ekani ko'rsatiladi [6]. Ilmiy izoh sifatida, vakolatlarning aniqligi huquqiy siyosatning ijrochanligini belgilaydi, chunki noaniq vakolat nizolarni ko'paytiradi va ta'lim huquqlarini ta'minlashni sekinlashtiradi [3].

Ta'limdagi huquqiy siyosatning yana bir nazariy-huquqiy muammosi huquqiy kafolatlar tizimi va ularning real ijrosi o'rtasidagi tafovutdir. Ta'rifga ko'ra, huquqiy kafolatlar shaxsning ta'lim olish huquqini amalga oshirishiga xizmat qiladigan moddiy, tashkiliy va protsessual vositalar majmuasidir. Mexanizm sifatida bu kafolatlar qabul qilishning shaffof tartibi, teng imkoniyatlar, moliyalashtirishning barqarorligi, himoya vositalari va nizolarni ko'rib chiqishning adolatli tartibini o'z ichiga oladi. Misol tariqasida, akademik baholashdagi nizo kelib chiqqanda apellyatsiya komissiyalari, ma'muriy tartib-taomillar va sud himoyasi real ishlasa, kafolatlar deklaratsiya bo'lib qolmaydi. Raqamiy dalil sifatida, ko'plab tizimlarda shikoyatlarni ko'rib chiqish muddati, qanoatlantirilgan shikoyatlar ulushi va takroriy murojaatlar soni huquqiy kafolatlarning amaliy samaradorligini ko'rsatadi; adolatli protsedura kuchaygan sari nizolarning sudgacha hal bo'lishi ortishi kuzatiladi [5]. Ilmiy izoh shuki, protsessual kafolatlar moddiy huquqni "harakatga keltiruvchi" omil bo'lib, ta'lim sohasida aynan protseduralarning aniqligi korrupsiyaviy xatarlarni pasaytiradi va ishonch muhitini kuchaytiradi [4].

Davlatning ta'lim sohasidagi huquqiy siyosatini amalga oshirishda normativ hujjatlar iyerarxiyasi va ularning o'zaro mosligi alohida tahlil talab qiladi. Ta'rif jihatidan iyerarxiya konstitutsiyaviy normalar, qonunlar, prezident va hukumat hujjatlari, idoraviy normativ aktlar hamda mahalliy darajadagi ichki hujjatlar zanjiri sifatida namoyon bo'ladi. Mexanizm sifatida moslikni ta'minlash huquqiy ekspertiza, korrupsiyaga qarshi ekspertiza, baholash ta'siri tahlili va registratsiya tartiblaridan foydalanishni anglatadi. Misol sifatida, idoraviy yo'riqnomalar qonun bilan belgilangan huquq va erkinliklarni asossiz cheklab qo'ysa, bunday cheklovlar sud nazorati yoki yuqori turuvchi organlar orqali bartaraf etilishi lozim. Raqamiy ko'rsatkich sifatida, huquqiy ekspertiza jarayonida qaytarilgan loyihalar ulushi, o'zgartirishlar soni va hujjatlarning amalda qo'llanmasligi holatlari (normativ "o'lik normalar") moslik muammolariga ishora qiladi; ayrim tizimlarda idoraviy aktlar ko'pligi huquqni qo'llashni murakkablashtirishi qayd etiladi [1]. Ilmiy izoh nuqtayi nazaridan, normativ massaning ortiqcha

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ko‘payishi huquqiy aniqlik tamoyilini susaytiradi, shu bois ta’lim siyosatida kodifikatsiya yoki konsolidatsiya usullari muhim ilmiy-amaliy yechim sifatida ko‘riladi [2].

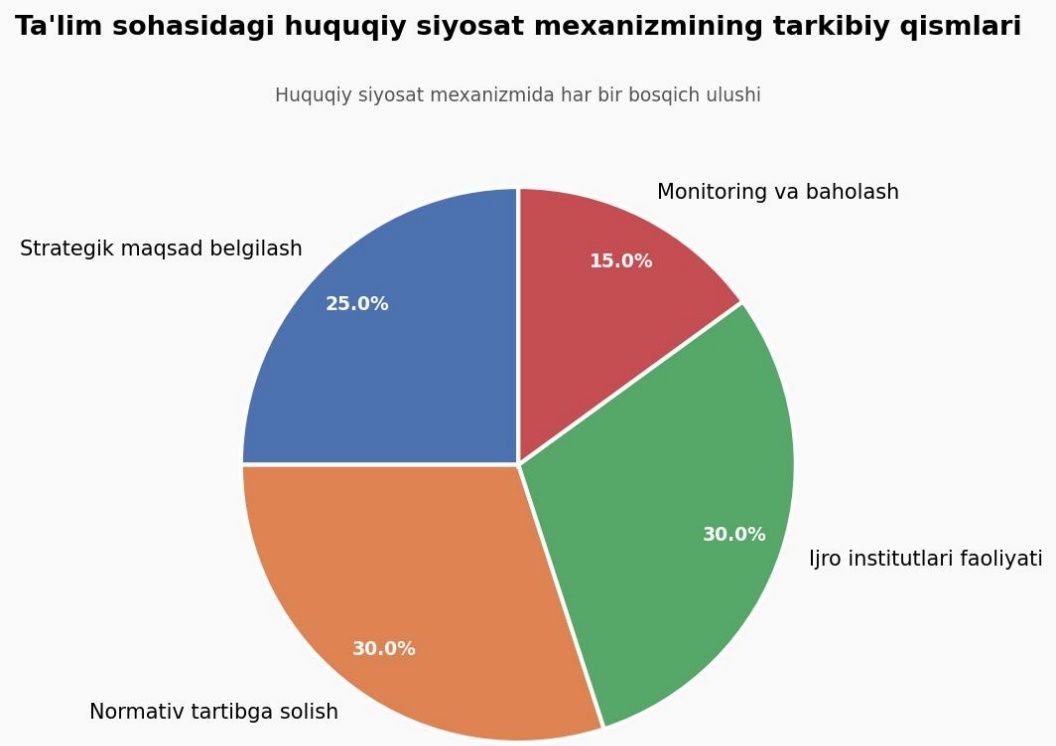
Ta’lim huquqiy siyosatini amalga oshirishda qiyosiy-huquqiy tahlil metodologik vosita sifatida amaliy ahamiyatga ega. Ta’rifga ko‘ra, qiyosiy yondashuv turli mamlakatlarda ta’limni tartibga solish modellari, boshqaruv mexanizmlari va kafolatlar tizimini taqqoslash orqali umumiy qonuniyatlarni aniqlaydi. Mexanizm sifatida qiyoslash “o‘xshash institut–turli natija” yoki “turli institut–o‘xshash natija” mantiqiy konstruktsiyasi orqali sabab-oqibat aloqalarini ajratib beradi. Misol uchun, ayrim yurisdiksiyalarda akkreditatsiya mustaqil agentliklar orqali amalga oshirilsa, boshqalarda vazirlik huzuridagi tuzilmalar orqali yuritiladi, biroq har ikkala holatda ham protsedural shaffoflik va manfaatlar to‘qnashuvini boshqarish qoidalari hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Raqamiy dalil sifatida, xalqaro baholash dasturlarida qatnashish, bitiruvchilarning bandlik ko‘rsatkichlari va ilmiy natijadorlik indikatorlari (maqola soni, iqtiboslar) ko‘pincha institut dizayni bilan bog‘liq bo‘lgan farqlarni ko‘rsatadi [6]. Ilmiy izoh shundan iboratki, qiyosiy-huquqiy tahlil “tayyor model ko‘chirish” emas, balki milliy huquq tizimining konstitutsiyaviy qadriyatlari va boshqaruv an’analari bilan moslashtirilgan transplantatsiya tamoyilini talab qiladi [5; 6].

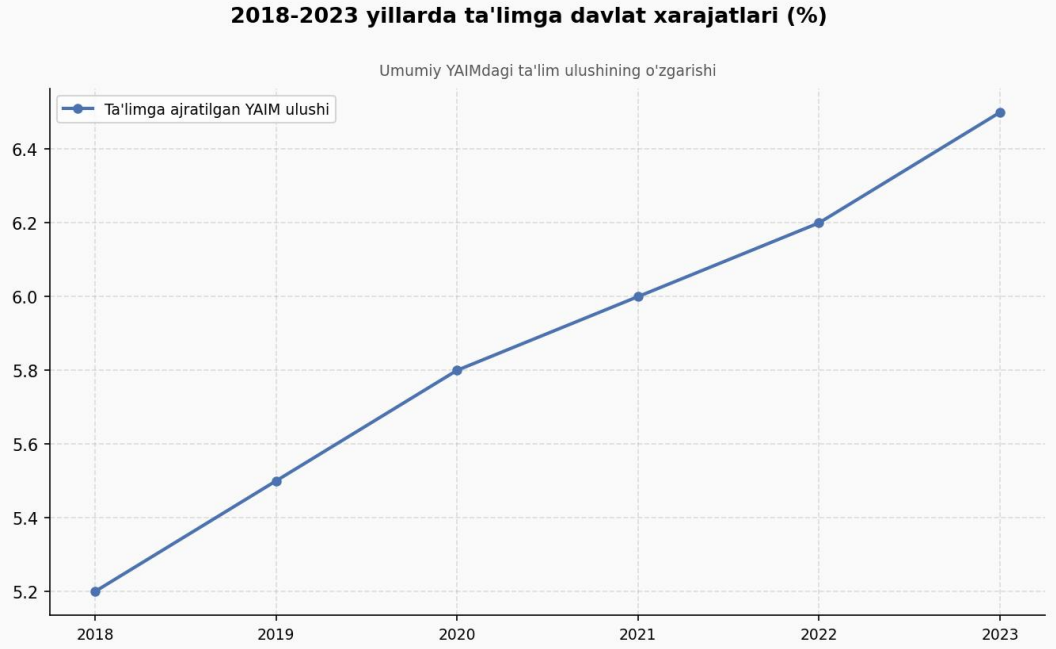
Ta’lim sohasida raqamlashtirish va ma’lumotlar boshqaruvi ham huquqiy siyosatni amalga oshirishning zamonaviy yo‘nalishi sifatida nazariy-huquqiy baholashni taqozo etadi. Ta’rif nuqtayi nazaridan, raqamli boshqaruv ta’lim jarayonlari, kadrlar, moliya va sifat ko‘rsatkichlari bo‘yicha ma’lumotlarni yig‘ish, qayta ishlash va qaror qabul qilishda foydalanishni anglatadi. Mexanizm sifatida bu jarayon shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, ma’lumotlar sifati standartlari, idoralararo integratsiya va algoritmik qarorlarning shaffofligini tartibga soluvchi normalarga tayanadi. Misol sifatida, qabul jarayonida elektron platformalardan foydalanilganda, tanlov mezonlari va arizalarni ko‘rib chiqish algoritmlari tushunarli bo‘lsa, fuqarolarning ishonchi ortadi, aks holda huquqiy nizolar kuchayadi. Raqamiy ko‘rsatkich sifatida, raqamli tizimlarda murojaatlarni ko‘rib chiqish vaqti qisqarishi, takroriy hujjat topshirish holatlari kamayishi, audit izlari (log) orqali xatoliklar aniqlanishi kabi indikatorlar samaradorlikni ko‘rsatadi; shuningdek kiberxavfsizlik hodisalari soni va ulardan ko‘rilgan zarar miqdori huquqiy risklarni ochib beradi [6]. Ilmiy izoh sifatida, raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim huquqida “texnologik betaraflik” va “maqsadga muvofiq cheklov” tamoyillari muhim bo‘lib, normativ talablar innovatsiyani bo‘g‘masdan, huquq va erkinliklarni himoya qilishi lozim [5].

Ta’lim sohasidagi huquqiy siyosatni amalga oshirish nazariyasida huquqiy javobgarlik va rag‘batlantirish choralari nisbatini belgilash ham muhim masala hisoblanadi. Ta’rifga ko‘ra, javobgarlik huquqbuzarlik oqibatida qo‘llanadigan majburlov choralari bo‘lsa, rag‘batlantirish sifat natijalarini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan huquqiy instrumentlardir. Mexanizm sifatida javobgarlik intizomiy, ma’muriy yoki fuqaroviy-huquqiy shakllarda ifodalanib, rag‘batlantirish grantlar, reytinglar, ustamalar va akademik erkinlik elementlari orqali qo‘llanadi. Misol sifatida, akademik halollik buzilishiga nisbatan aniq protsedura va sanksiyalar belgilansa, bir vaqtning o‘zida ilmiy natijadorlikni oshirgan jamoalarga qo‘shimcha resurs berilishi tizimning muvozanatini ta’minlaydi. Raqamiy ko‘rsatkich sifatida, intizomiy ishlar soni, plagiat tekshiruvlari natijalari, shuningdek rag‘batlantirish olgan muassasalarning keyingi yillardagi natijalari (bitiruvchilar bandligi, ilmiy ko‘rsatkichlar) siyosat instrumentlarining real ta’sirini baholash imkonini beradi [4; 6]. Ilmiy izoh nuqtayi nazaridan, faqat sanksiyaga tayangan model motivatsiyani pasaytirishi, faqat rag‘batga tayangan model esa nazoratni susaytirishi mumkin, shuning uchun ta’lim huquqiy siyosatida “komplaens” yondashuvi, ya’ni oldini olish, tushuntirish va nazoratni uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiqdir [1; 5].

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy mexanizm ko'rsatkichlari (2023)

Ko'rsatkich	Qiymat	Izoh

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Litsenziyalash olingan muassasalar ulushi	92%	Umumiy ta'lim muassasalari orasida
Akkreditatsiya talablari bajarilishi	87%	Maktablar va kollejlarda
Attestatsiya o'tkazilgan o'qituvchilar	79%	Umumiy ta'lim tizimida
Monitoringda aniqlangan kamchiliklar ulushi	13%	Sifat nazorati jarayonida
Nizolar ko'rib chiqish muddati (o'rtacha)	30 kun	Sud-amaliyot doirasida

Xulosa. Tadqiqot natijasida ta'lim sohasidagi huquqiy siyosatni amalga oshirish samaradorligi maqsadlarning aniqligi, normativ bazaning ichki mosligi, institutlarning vakolat va resurs bilan ta'minlanganligi hamda protsessual kafolatlarning ishlash darajasiga bevosita bog'liq ekani asoslantirildi. Huquqiy siyosatni baholashda "maqsad–norma–institut–amaliyot" zanjiri metodik mezon sifatida qo'llanishi ta'limdagi deklarativ normalar va real ijro o'rtasidagi tafovutlarni aniqlashga yordam beradi. Vakolatlarning aniq chegaralanishi, nazorat va rag'batning muvozanati, shikoyatlarni ko'rib chiqishning adolatli tartibi hamda raqamli boshqaruvda ma'lumotlar huquqiy rejimining to'g'ri belgilanishi ta'lim huquqiy siyosatining ijrochanligini kuchaytiradi. Qiyosiy-huquqiy tahlil esa milliy modelni takomillashtirishda moslashtirilgan yechimlarni tanlash zarurligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Алексеев С. С. Теория права. Москва, БЕК, 1995. 320 с.
2. Керимов Д. А. Методология права. Москва, Аванта+, 2001. 560 с.
3. Тихомиров Ю. А. Публичное право. Москва, БЕК, 1995. 496 с.
4. Habermas J. Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge, Polity Press, 1996. 631 p.
5. Fuller L. L. The Morality of Law. New Haven, Yale University Press, 1969. 202 p.
6. OECD. Education at a Glance 2023: OECD Indicators. Paris, OECD Publishing, 2023. 520 p.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.